

До спеціалізованої Вченої ради Д 35.052.23
Національного університету «Львівська політехніка»
79013 м.Львів, вул.Степана Бандери, 12.

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора юридичних наук, професора Бурдіна Володимира Миколайовича
на дисертацію Гарасима Павла Станіславовича на тему:**

**«Теоретико-прикладні засади здійснення громадського контролю у сфері
виконання покарань України»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

Виклики сьогодення та активний курс України на інтеграцію у європейський правовий простір ставить високі вимоги необхідності уніфікації національних стандартів у сфері виконання покарань з європейським законодавством та з найкращими міжнародними практиками, що безумовно підкреслює практичну важливість наукового дослідження обраної проблематики. Досліджуване правове явище громадського контролю покликане стати дієвим інструментом демократизації сфери виконання покарань, а в умовах реформування кримінально-виконавчої системи України - ще й виступає важливим механізмом запобігання порушенням прав людини в системі виконання-відбування покарань. Ознайомлення з рукописом дисертації Павла Станіславовича Гарасима, а також з публікаціями автора до дисертації, дає можливість попередньо констатувати належний науковий та методологічний рівні виконання наукової роботи на шляху досягнення поставлених дослідницьких цілей. Відгук офіційного опонента базується на основі поданого на рецензування рукопису дисертації Гарасима П.С. та підтверджується сукупністю основних критеріїв, за якими оцінюються такого роду наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. Діяльність системи виконання-відбування покарань завжди викликала підвищений інтерес суспільства та держави, котрі завжди зосереджували особливу увагу на забезпеченні

прозорості діяльності органів системи виконання покарань, виявленні та усуненні будь яких проявів системних недоліків у роботі, а також на встановленні дієвого механізму запобігання різного роду посадовим зловживанням і порушенням прав засуджених в місцях несвободи ДКВС України. Саме ці напрямки діяльності держави, які відповідають ухваленій Стратегії реформування пенітенціарної системи України на 2026 рік, зумовлюють нове переосмислення теоретико-прикладних засад здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань на принципово новому як теоретичному, так і практичному рівнях, а також вироблення цілої системи принципово нових заходів, спрямованих на удосконалення зазначеного напрямку кримінально-виконавчої діяльності. Слід зазначити, що в таких умовах громадський контроль стає чи не єдиним дієвим інструментом демократизації кримінально-виконавчої (пенітенціарної) системи.

Необхідно також констатувати, що незважаючи на достатню кількість наукових досліджень проблем змісту, організації та здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування та їхніх посадових і службових осіб, все ж проблематика змісту, меж, форм, методів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України на науковому рівні досліджені однобічно, неповно та тільки у контексті оцінки дотримання права окремих категорій засуджених, зокрема, щодо яких застосовано покарання у виді позбавлення волі, арешту чи обмеження волі. Дослідження проблематики засад здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань також залишилось дещо поза увагою вчених в галузі кримінально-виконавчого права. Така ситуація безсумнівно активізує необхідність дослідження зазначеної проблематики на комплексній основі, враховуючи існуючі в Україні реалії у сфері виконання покарань.

Актуальності дисертаційному дослідженню додає й той факт, що, здобувач наукового ступеня наголошує на набутті особливої важливості проблематики громадського контролю у сфері виконання покарань в умовах відкритої війни, неспровоковано розв'язаної російською федерацією проти України в лютому

2022 року, яка, на жаль, триває дотепер. Зокрема, враховуючи, що в умовах воєнного стану, як це передбачено ст. 64 Конституції України, призупиняється діяльність деяких громадських об'єднань, передусім тих, що мають право здійснювати соціальний моніторинг за процесом виконання-відбування покарань. Однак, навіть у такій складній ситуації серед стратегічних цілей, завдань та очікуваних результатів, які закріплені в Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року, належить створення прозорого та ефективного механізму, який призначений забезпечити дотримання прав засуджених і осіб, взятих під варту, через запобігання катуванням і жорстокому з ними поводженню. Таким чином виникла складна прикладна проблема, яка має підлягати вирішенню, насамперед, на доктринальному рівні.

Дослідження П.С.Гарасима проведене відповідно до: положень Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України №119 від 24.03.2021р.), Програми діяльності Кабінету Міністрів України (постанова КМУ №471 від 12.06.2020р.); Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021, 2023, 2023–2026 роки; Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року (розпорядження КМУ №1153-р від 16.12.2022р.) та низки інших державних програм, що стосуються здійснення громадського контролю. Крім цього, дисертація узгоджена з науковим напрямом Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні»(протокол №5 засідання Вченої ради Національного університету «Львівська політехніка» від 24.06.2014р.) та виконана . Дисертація виконана в межах науково-дослідної тематики кафедри міжнародного та кримінального права «Концептуальна доктрина правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (зарєстрована в МОН України, № держреєстрації 0122U000732, термін виконання: 01.2022р – 12.2026р.).

Наукове й прикладне значення всіх наявних нині доктринальних досліджень проблеми здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань в Україні на сьогодні є надзвичайно актуальним, що обумовлено кардинальними змінами національного законодавства у зазначеній сфері та сучасними викликами для суспільства і держави. Відтак, необхідність нового розгляду теоретичних положень і розроблення практично спрямованих пропозицій з метою удосконалення засадничого механізму здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України зумовлюють потребу наукового дослідження їх на дисертаційному рівні. Зазначені обставини свідчать про те, що обрана для дисертаційного дослідження тема є актуальною, а проведене автором дослідження має дати вагомі теоретичні та практичні результати.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні обумовлюється передусім тим, що завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій виглядають обґрунтованими з точки зору існуючих вимог до наукового дослідження такого рівня.

Задля достовірного отримання результатів автором вдало і, вважаємо, правильно окреслена мета, яка полягає у теоретичному узагальненні й вирішенні комплексної науково-прикладної проблеми сучасних засад і механізмів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань в Україні. Для досягнення вказаної мети автором чітко сформульовано завдання свого дисертаційного дослідження, серед яких вважаємо за необхідне вказати наступні: - з'ясування сутності кримінально-виконавчої категорії «громадський контроль за процесом виконання-відбування покарань»; - репрезентація авторської методології дослідження проблематики засад, форм і методів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань; -вивчення зарубіжного досвіду здійснення громадського соціального моніторингу у сфері виконання покарань, а також спрямованості сучасної державної політики України у сфері виконання покарань та її ролі в удосконаленні правових засад

громадського контролю; - розроблення дієвих заходів задля удосконалення правового механізму здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань в Україні.

Об'єкт та предмет дослідження автором в цілому визначені автором досить коректно та співвідносяться між собою, відповідно, як ціле й частина.

Достовірність отриманих автором результатів свого дослідження підтверджується солідною емпіричною базою, яку складає статистична та аналітична інформація Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, матеріали Європейського Комітету запобігання тортурам та міжнародних неурядових і правозахисних організацій, а також вітчизняних громадських об'єднань, що стосуються цієї проблематики, результати анонімного опитування персоналу органів та установ виконання покарань та засуджених, які відбували покарання в установах виконання покарань, проведеного у 2020–2021 рр. в органах та установах виконання покарань, які розташовані на території Волинської, Запорізької, Київської, Львівської та Харківської областей.

З врахуванням поставленої мети та сформульованих завдань запорукою обгрунтованості отриманих в результаті дослідження результатів стало широке застосування автором цілої низки обраних відповідно до теми дослідження загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового дослідження, які без сумніву зумовили досягнення ним мети свого дослідження. Основна проблема на цьому шляху, з позиції автора, полягала у формуванні цілісної концепції із розроблення пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення національного законодавства і правового механізму організації та здійснення громадського контролю у сфері виконання-відбування покарань, з урахуванням міжнародних та європейських стандартів захисту прав людини, практики ЄСПЛ та позитивного досвіду низки зарубіжних держав. Це свідчить про вміння автора обгрунтовувати свою наукову позицію, спираючись на достовірні результати досліджуваної проблематики.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації зумовлюється, насамперед, актуальністю досліджуваної проблематики, її достовірністю і обґрунтованістю. Вона полягає, насамперед, в тому, що дисертація Павла Станіславовича Гарасима є одним з перших у вітчизняній науці системним та комплексним науковим дослідженням теоретичних і практичних проблем, які стосуються засад здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань в Україні.

Новизною для кримінально-виконавчої науки відзначається сформульована автором дефініція поняття «громадський контроль за процесом виконання-відбування покарань», де він формулює її як унормовану діяльність громадських об'єднань, їх уповноважених представників, міжнародних неурядових організацій, а в певних випадках – окремих громадян, спрямована на моніторинг відповідності стану забезпечення прав, законних інтересів і свобод суб'єктів та учасників кримінально-виконавчих правовідносин вимогам Конституції, законам та нормативно-правовим актам України; ідентифіковано ознаки громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань.

Принципово новою для науки кримінально-виконавчого права є авторська пропозиція дисертанта поширити із обов'язковим закріпленням у чинному законодавстві право застосовувати певні контрольні методологічні процедури та критерії оцінки, розроблені для державних органів, органів місцевого самоврядування, а також для міжнародних суб'єктів моніторингу, і на конкретні громадські об'єднання задля забезпечення гарантій реалізації громадського контролю.

Новизною також відзначається узагальнена та запропонована автором система досліджених і узагальнених ним науково-обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення правового механізму реалізації форм і методів здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань, які відповідають європейським стандартам, принципам гуманізму та верховенства права.

На особливу увагу заслуговують також ті положення дисертації, які,

будучи відомими в науці кримінально-виконавчого права, в рецензованій роботі були удосконалені, а також і ті положення, які одержали в роботі подальший розвиток. В цілому сформульовані автором в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації мають високий науковий рівень новизни для кримінальної та кримінально-виконавчої науки.

Теоретичне і практичне значення рецензованого дисертаційного дослідження не викликає ніяких сумнівів, адже його результати мають як теоретичну так і практичну цінність. Вони можуть слугувати основою для поглиблення наукових розробок проблематики здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань. Результати та положення дисертації мають перспективу використання у: – *науково-дослідній сфері* – з метою розширення сфери наукового дослідження процесу виконання-відбування покарань, формування наукових висновків, пропозицій у цій сфері; – *навчальному процесі* – для удосконалення навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право України», покращення її викладання, підготовки навчально-методичної літератури, зокрема підручників, посібників, які стосуються кримінально-виконавчого права (*довідка про використання в навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» результатів дисертаційного дослідження від 07.01.2025 р. № 67-01-18*); – *законодавчій діяльності* – для удосконалення нормативно-правової основи здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України шляхом формування проекту змін до кримінально-виконавчого законодавства та законодавства у сфері громадського контролю (*листи Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності та Комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 10.03.2023 за вих. № 04-27/12-2023/49307; та від 14.04.2023 № 04-26/11-2023/78202*).

Повнота викладу в опублікованих працях, зарахованих за темою наукової роботи, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення та результати дисертації, висновки та пропозиції висвітлено у 1 монографії автора, у фахових наукових

виданнях (14 наукових статей), у виданнях, індексованих у НМБД Scopus та Web of Science (3 наукові статті), в опублікованих доповідях автора на Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях та круглих столах (12 тез доповідей), що свідчить про належний рівень апробації. Зміст наукових публікацій П.С.Гарасима відповідає вимогам МОН України. Наукові публікації автора дисертації свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання. У публікаціях достатньо відображені питання практично всіх розділів дисертаційного дослідження. Загальний обсяг публікацій становить 53,79 друк.арк., з них автора дисертації – 14 друк.арк.

Вважаємо за необхідне зазначити, що результати дисертаційного дослідження достатньо апробовані, про що свідчать акти впровадження та безпосередня участь автора у 12-ти науково-практичних конференціях Міжнародного та Всеукраїнського рівня.

Відсутність порушень академічної доброчесності. В процесі рецензування дисертації та реферату, вивчення та аналізу їх змісту, а також наукових публікацій за темою дисертації порушень академічної доброчесності, зокрема фактів академічного плагіату, запозичень, фальсифікацій та фабрикувань не виявлено.

Оцінка оформлення дисертації, її змісту та цілісної завершеності. Дисертація Гарасима П.С., а також реферат дисертації, оформлені відповідно до нормативних вимог і стандартів, які передбачені для такого виду досліджень, написані державною мовою з дотриманням наукового стилю, який оптимально поєднує складові представленої дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці характеризуються цілісною завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Зміст дисертації відповідає заявленій автором науковій спеціальності, дисертація пройшла належну апробацію. За своїм змістом дисертація складається з анотацій (українською та англійською мовами), вступу, 4 розділів, які охоплюють 13 підрозділів висновків, списку використаних джерел (556 найменувань на 60-ти сторінках роботи), десяти додатків на 55 сторінках.

Загальний обсяг дисертації становить 499 сторінок, з яких основний текст дисертації становить 360 сторінок.

Реферат за своїм змістом повністю відповідає основним положенням дисертації, відображає її зміст, а також основні положення і висновки, які сформульовані в дисертації.

Аналіз змісту дисертації свідчить про достатній науковий рівень проведеного автором дослідження, його істотне теоретичне і практичне значення. Висновки і пропозиції автора успішно можуть застосовуватись у дослідницькій та правотворчій сферах, в освітній сфері та правоохоронній діяльності.

Позитивна оцінка рецензованої дисертації **не виключає наявності** в дисертації Павла Станіславовича Гарасима, як і в будь-якій значній за обсягом і кількістю досліджуваних проблем науковій праці, **окремих дискусійних положень**, котрі потребують додаткової аргументації або пояснень здобувача наукового ступеня під час прилюдного захисту, і це дає також підстави для **висловлення зауважень та деяких рекомендацій**, зокрема:

1. На сторінках 39-44 дисертації автор наводить історичні етапи і періоди становлення та розвитку інституту громадського контролю у сфері виконання покарань. Водночас, залишається незрозумілою є позиція автора розпочати історичний початок становлення інституту громадського контролю у сфері виконання покарань з 1970 року. Хіба до зазначеної дати в сфері виконання покарань громадський контроль (зокрема, контроль релігійних громад) був відсутній? На думку опонента рецензована дисертація тільки виграла б, якщо б автор охопив історичні періоди становлення інституту громадського контролю у сфері виконання покарань на території сучасної України часів Козацької Держави, часів Речі Посполитої чи часів Австро-Угорщини тощо.

2. Певною мірою дискусійною є позиція автора, наведена на стор. 75 тексту дисертації, яка зводиться до розуміння ним одного з повноважень громадських об'єднань у сфері виконання покарань в якості засобу впливу громадськості на процес виконання-відбуття покарання. Громадські об'єднання не наділені повноваженнями впливу на процес відбуття покарання, який реалізується персоналом місця несвободи. Вони лише в порядку ст. 25 КВК України

допомагають установам виконання покарань у питаннях виправлення та ресоціалізації засуджених, які відбувають покарання.

3. У дисертації на стор. 152 автор наводить узагальнення аналізованих ним теоретико-нормативних підходів щодо вивчення змісту поняття «суб'єкт здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань» та при цьому стверджує, що це фізична або ж юридична особа, яка є учасником кримінально-виконавчих правовідносин з приводу проведення нею громадського контролю засобами суспільного моніторингу (контролю, перевірки, оцінки тощо). Разом з тим, статтею 13 Закону України «Про громадський контроль» встановлюється вичерпний перелік видів заходів громадського контролю: -аналітичні і моніторингові дослідження діяльності об'єктів громадського контролю; -громадська експертиза; -перевірка.

4. У дисертації на стор.257-262 автором досліджуються питання впливу рішень ЄСПЛ на розширення участі громадських об'єднань у сфері виконання покарань та застосування заходів забезпечення кримінального провадження через здійснення суб'єктами громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації в Україні громадського моніторингу. При цьому, зазначені суб'єкти громадського контролю у сфері виконання покарань керуються у своїй діяльності, окрім Закону України «Про громадський контроль», також і рішеннями ЄСПЛ з зазначених питань. Водночас автор залишив поза своєю увагою питання участі суб'єктів громадського контролю в процесі здійснення міжнародного співробітництва, зокрема, щодо видачі осіб, засуджених в Україні, для відбуття покарання в іноземній державі або ж осіб, засуджених в іноземній державі, для відбуття покарання в Україні. Так само залишились поза увагою автора проблема участі громадських об'єднань в процесі здійснення співпраці України з Міжнародним кримінальним судом щодо притягнення осіб до кримінальної відповідальності та відбуття покарання засудженими особами, які вчинили міжнародні злочини на території України. Маємо надію, що автор під час публічного захисту висловить свою позицію з приводу означених проблем.

5. Дискусійною видається пропозиція автора, наведена на сторінці 458 дисертації: внести зміни до ч.6 ст.25 Кримінально-виконавчого кодексу України в частині запровадження громадського контролю у формі документальної і фактичної перевірки стану діяльності органів і установ виконання покарань не

тільки в частині забезпечення прав, законних інтересів і свобод засуджених, але й в частині забезпечення прав і інтересів персоналу та учасників кримінально-виконавчої діяльності визначеними у законодавчих актах України методами і способами. Така пропозиція повністю суперечить ст. 6 КВК України, яка передбачає участь громадськості лише як засіб виправлення і ресоціалізації засуджених. Дискусійним з позиції опонента також є запропоноване автором до цієї ж норми положення щодо саме документальної перевірки діяльності установ виконання покарань.

6. Відповідно до ст.1 Закону України про громадський контроль об'єктами громадського контролю являються органи державної влади та їх посадові і службові особи, органи місцевого самоврядування та їх посадові і службові особи, діяльність котрих відноситься, відповідно, до багатьох сфер державної діяльності (зокрема, сфери виконання покарань) та сфери місцевого самоврядування. Відповідно, громадський контроль здійснюється в Україні (як у державі), але в окремих сферах діяльності цієї держави. Тому з позиції опонента, в тому числі в назві дисертації, більш вдалим видається формулювання «...здійснення громадського контролю в Україні у сфері виконання покарань». Більше того, в тексті дисертації, зокрема, на стор. 39 автор все ж вживає словосполучення «...здійснення в Україні громадського контролю в сфері виконання покарань». Або ж можливо слід було у назві б вжити «...здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань в Україні» (оскільки в перших двох розділах дисертації назви закінчуються «... в Україні», хоч і тут опонент все ж схиляється до назв: «Розділ 1 ...громадського контролю в Україні за процесом виконання-відбування покарань», «Розділ 2 ... громадського контролю в Україні за дотриманням прав засуджених») Цікаво було б почути з цього приводу позицію автора, а також чим він керувався, формулюючи остаточну назву свого дисертаційного дослідження та назви першого та другого розділів.

Водночас, вважаємо за необхідне наголосити, що висловлені зауваження і побажання загалом стосуються, насамперед, дискусійних аспектів аналізованих проблем, не вичерпують дискусії й щодо інших висновків автора, однак не знижують безумовно високий науково-теоретичний рівень проведеного дослідження та ні в якому разі не піддають сумніву основні наукові результати,

отримані автором, а також не знижують їх наукової цінності. Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою. Дослідження містить нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених автором досліджень, що мають істотне значення для доктрини кримінально-виконавчого права, в свою чергу, свідчить про особистий внесок дисертанта в юридичну науку.

Актуальність теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу як у дисертації, так і наданих для ознайомлення опублікованих праць, повністю відповідають вимогам до дисертацій доктора юридичних наук. Структура та обсяг роботи повністю відповідають встановленим вимогам.

Відтак, вказане дає підстави сформулювати **загальний висновок**: дисертація Павла Станіславовича Гарасима на тему «Теоретико-прикладні засади здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України», представлена на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, відповідає вимогам Порядку присудження і позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №1197 від 17.11.2021р. (з наступними змінами), вимогам до оформлення дисертації, закріпленим у Наказі №40 Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними МОН України 12.07.2019 р.) та іншим вимогам МОН України, а її автор – **Гарасим Павло Станіславович** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

декан юридичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка
доктор юридичних наук, професор

Володимир БУРДІН

